

УДК 37.091.12:159.98]:316.613.434-027.252]:005.336.4-027.63](045)

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-0409.2025.1.8>

Дудник О. А.

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

e-mail: o.a.dudnyk@udpu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0003-3856-7443

РОЛЬ ПСИХОЛОГА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ У ПРОФІЛАКТИЦІ БУЛІНГУ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті проаналізовано актуальність проблеми булінгу в закладах освіти України в умовах соціальних трансформацій, цифровізації та воєнного стану. Зазначено, що булінг є складним соціально-психологічним явищем, яке має глибокі наслідки для емоційного розвитку, самооцінки та соціального функціонування дітей. Метою дослідження є аналіз сучасних підходів до участі психолога в системі профілактики булінгу в освітньому середовищі на основі вивчення зарубіжного досвіду. Розглянуто ключові наукові моделі, зокрема програму ОВРР (Д. Ольвеус), ініціативи BRN (Д. Еспелаж, С. Свірер), KiVa-програму (К. Салміваллі), а також підходи до запобігання кібербулінгу (С. Хіндуджі, Дж. Патчін).

На основі синтезу цих підходів запропоновано багатовекторну модель участі психолога у профілактиці булінгу, що включає діагностично-аналітичну, консультативну, освітньо-профілактичну, організаційно-координаційну функції, а також онлайн-підтримку та моніторинг. У моделі визначено ролі психолога, форми і засоби роботи, які можуть бути ефективно адаптовані до українського освітнього контексту. Акцент зроблено на потребі командної взаємодії в освітньому просторі, профілактиці на всіх рівнях шкільної спільноти та створенні безпечного мікроклімату. Окреслено перспективи подальших досліджень, зокрема, щодо впровадження та оцінки ефективності моделі в реальних умовах української школи.

Ключові слова: булінг, шкільний психолог, профілактика, освітнє середовище, психологічна служба, шкільна політика безпеки.

Постановка проблеми. Проблема булінгу – цілеспрямованого й систематичного насильства серед однолітків у шкільному середовищі – набула особливої гостроти в контексті глибоких змін, що відбуваються в освітньому, інформаційному та соціальному просторі України. У сучасних умовах цифровізації, підвищеного рівня соціальної напруги та тривалого воєнного стану спостерігається зростання агресивних проявів і зниження толерантності серед учнівської молоді. Одночасно підвищується емоційна вразливість дітей, що робить їх ще більш чутливими до будь-яких форм психологічного чи фізичного насильства

У більшості випадків жертва булінгу не здатна протистояти кривдникам. Подібні стосунки з'являються між особистостями, які ще тільки формуються. З одного боку – жертва, яка регулярно зазнає морального або фізичного насильства і часто

не здатна себе захистити, а з іншого – агресор, який має перевагу (фізичну, психологічну, соціальну) над жертвою.

Особливо глибокі травматичні наслідки спостерігаються в осіб, які зазнають систематичного переслідування. Ці наслідки проявляються на різних рівнях: від порушення емоційної стабільності, зниження самооцінки, втрати довіри до себе та своїх можливостей – до проблем зі сном, концентрацією уваги та психосоматичними розладами. Булінг часто супроводжується соціальною ізоляцією та почуттям самотності. У дітей, які стають об'єктом цькування, формується негативне ставлення до школи, значно знижується навчальна мотивація, може виникати відмова від відвідування школи, уникнення участі у шкільному житті, занурення в себе, прагнення до самотності, замкнутість.

Таким чином, булінг є не лише соціальною, а й глибоко психологічною проблемою, яка впливає на розвиток особистості, емоційний стан і майбутнє соціальне функціонування кожного учасника; у ситуації булінгу кожна роль має свій внесок у підтримку або припинення насильства. Усвідомлення цього має стати основою для розроблення системи психологічної підтримки в освітніх закладах, що дозволить не лише реагувати на прояви насильства, а й запобігати їх появі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх десятиліть проблема булінгу в закладах освіти стала об'єктом активного міждисциплінарного вивчення, а питання участі шкільного психолога та ролі психологічної служби у профілактиці та подоланні цькування набуло особливої актуальності. Світова наукова спільнота запропонувала низку концептуальних і практичних підходів до вирішення цієї проблеми, що знайшли відображення в працях провідних дослідників.

Класичні праці Д. Ольвеуса започаткували системне вивчення шкільного насильства та лягли в основу антикризових програм [5; 6; 7; 8]. У роботах Д. Еспелаж і С. Свірер наголошується на міждисциплінарному підході до подолання булінгу [1; 15].

Дослідження К. Салміваллі демонструють ефективність програм групової взаємодії [12], а П. Сміт підкреслює роль психолога як модератора конфліктів [13].

Сучасні дослідження С. Хіндуджі та Дж. Патчіна фокусуються на цифрових формах агресії, підкреслюючи потребу цифрової грамотності серед освітян [3]. Д. Пеплер та Ш. Хаймел доводять, що підтримка психологом емоційного благополуччя учня прямо пов'язана з рівнем агресії у колективі, акцентують на важливості раннього втручання та створення підтримувального середовища в школі [4; 9;].

Поширення цькування серед учнів призводить до психічних травм, зниження навчальної мотивації, соціальної ізоляції та подеколи суїцидальних намірів.

При цьому дослідниками відзначається багатовекторна діяльність шкільного психолога у профілактиці булінгу – від моніторингу і консультування до участі у стратегічному плануванні та просвітницькій роботі. Погляди провідних учених

підтверджують, що успішна профілактика неможлива без активної й професійної участі психолога як координатора антибулінгових ініціатив.

Мета статті – аналіз зарубіжного досвіду щодо ролі психологічної служби, зокрема участі психолога закладу освіти, у профілактиці булінгу, вивчення провідних моделей та програм, які реалізуються у різних країнах світу, а також виявлення ефективних практик, що можуть бути адаптовані до українського освітнього середовища.

Результати дослідження. Одним із перших, хто системно дослідив феномен булінгу, був норвезький дослідник Д. Ольвеус (Dan Olweus), який започаткував наукове вивчення шкільного насильства ще у 1970-х роках. Булінг – це системне порушення стосунків, що вимагає цілеспрямованої інтервенції всієї школи. Це не просто індивідуальна поведінка, а прояв дисбалансу сил і хронічної соціальної напруги [5].

Його класична праця «Bullying at School: What We Know and What We Can Do» стала основою для розробки програми Olweus Bullying Prevention Program (OBPP), яка успішно реалізується у понад 30 країнах світу. Це один із перших науково обґрунтованих підходів до шкільної профілактики булінгу, де шкільний психолог відіграє ключову роль у формуванні культури нульової толерантності до насильства. Програма акцентує на системному підході до протидії булінгу: вона передбачає зміни на рівні школи, класу, учня та родини. У цій моделі психолог виступає координатором процесу змін, проводячи регулярну діагностику, навчання вчителів, індивідуальну роботу з учнями та модерацію антибулінгових команд [7].

Роль шкільного психолога:

- проведення анонімних опитувань учнів;
- ведення індивідуальних і групових консультацій;
- створення «антибулінгової команди» у школі;
- навчання педагогів розпізнаванню сигналів булінгу;
- робота з батьками та класом загалом [6; 8].

Програма засвідчила зниження рівня булінгу до 50% вже після першого року впровадження.

Істотний внесок у вивчення шкільного булінгу зробила Д. Еспелаж (Dorothy Espelage), яка акцентує увагу на пов'язаних чинниках – сексуальних домаганнях, домашньому насильстві та груповій динаміці в шкільному середовищі. У своїх публікаціях вона закликає психологів бути не лише консультантами, а й активними учасниками створення безпечного шкільного простору. Спільно з С. Свіпер (Susan Swearer) вони започаткували Bullying Research Network (BRN) – міжнародну науково-практичну платформу для обміну знаннями та впровадження ефективних стратегій запобігання булінгу [1; 15].

Ключові ідеї та принципи діяльності BRN:

1. Наукова валідність перед практикою. Платформа просуває лише ті інтервенції, ефективність яких підтверджена емпіричними дослідженнями. Це відмежування від популістських підходів та «моди».

2. Соціоекологічна модель розуміння булінгу. Булінг не є ізольованою поведінкою окремої дитини. Це явище вкорінене у взаємодії між індивідом, сім'єю, школою, громадою та культурою.

3. Інтеграція даних і практики. BRN активно співпрацює зі школами для впровадження рекомендацій у реальних умовах – це не лише теорія, а постійний обмін з практиками.

4. Увага до вразливих груп. Особливий акцент – на підтримці учнів із меншинських груп, жертв дискримінації, осіб з інвалідністю, які частіше зазнають булінгу.

5. Підтримка шкільних психологів і вчителів. BRN вважає, що шкільні психологи – ключові агенти змін, які потребують регулярного навчання, інструментів та колаборації з науковцями.

6. Розвиток критичного мислення щодо булінгу. Платформа має на меті не лише лікувати наслідки, а й формувати культуру розуміння, що таке булінг, як він формується та як змінювати поведінку споглядачів [14].

Модель Espelage та Swearer поєднує освітній, емоційний та поведінковий компоненти у роботі психолога. Психолог тут виконує функції профілактики, втручання та відновлення у складних випадках шкільного насильства.

Акцентуючи увагу на сучасних підходах до дослідження булінгу та пов'язаної з ним молодіжної насильницької поведінки, авторки підкреслюють, що діяльність психолога має зосередитись на:

– *скринінгу та ідентифікації ризиків*: психологи мають проводити діагностику емоційного стану дітей та виявляти учнів, схильних до агресивної чи жертвенної поведінки; рекомендується використовувати стандартизовані інструменти оцінювання булінгу та соціально-емоційного розвитку;

– *розробленні та впровадженні програм втручання*: психологи залучаються до створення інтервенційних програм, що враховують індивідуальні та групові потреби; програми повинні бути багаторівневими (універсальні, цільові, інтенсивні) та мати соціально-емоційне спрямування.

– *освітній діяльності та консультуванні*: психологи проводять тренінги для вчителів, учнів і батьків щодо розпізнавання булінгу, навичок ненасильницької комунікації, підтримки постраждалих; вони забезпечують індивідуальне консультування дітей, що зазнали булінгу або демонструють агресивну поведінку.

– *створенні безпечного шкільного середовища*: психологи виступають посередниками між адміністрацією, педагогами та учнями, допомагаючи формувати позитивний шкільний клімат; вони беруть участь у розробленні політик і протоколів реагування на випадки булінгу.

– *оцінці ефективності програм*: збір даних, моніторинг змін у поведінці та добробуті учнів, коригування програм на основі результатів [2].

Підхід Д. Еспелаж та С. Свірер до визначення ролі психолога у системі профілактики булінгу базується на соціоекологічній моделі, що охоплює вплив різ-

них рівнів середовища на дитину – від індивідуального до суспільного. Психолог має бути медіатором змін у культурі школи; необхідно переходити від каральних до освітніх заходів; ефективна профілактика можлива лише за умов командної роботи: учень – вчитель – психолог – родина [15].

Значний внесок у визначення ролі психолога щодо профілактики булінгу зробила фінська дослідниця К. Салміваллі (Christina Salmivalli), яка розробила інноваційну програму KiVa («Проти булінгу») – системну програму запобігання булінгу в школах, основна мета якої – зменшити рівень булінгу у шкільному середовищі шляхом зміни групової динаміки, залучення спостерігачів (bystanders) до активної протидії агресії та створення атмосфери нетерпимості до насильства [12].

Ключові особливості програми KiVa:

1. Акцент на споглядачах. Замість зосередження лише на жертві чи агресорі, програма працює з усім класом, зокрема з тими, хто пасивно спостерігає; споглядачі можуть змінити ситуацію, якщо їх навчити діяти свідомо.

2. Поетапне навчання. Програма поділена на модулі для різного віку (молодші, середні, старші класи), що включають: інтерактивні уроки, рольові ігри, обговорення, комп'ютерні ігри й симуляції.

3. KiVa-Команда в школі. У кожному закладі створюється спеціальна KiVa-команда (з учителів, психолога, соціального педагога), яка розслідує інциденти булінгу та підтримує учнів.

4. Онлайн-підтримка та моніторинг. Вчителі та адміністрація мають доступ до електронної системи відстеження ситуації, зокрема анонімних опитувань учнів.

5. Орієнтація на зміну соціального клімату. Програма спрямована не лише на окремі випадки булінгу, а й на формування загальної культури взаємоповаги та безпечного середовища [12].

Впровадження програми KiVa в освітнє середовище призводить до зниження випадків булінгу до 30–50% вже протягом першого року, покращення емоційного клімату в класах. Програма визнана однією з найефективніших у світі та впроваджена у понад 20 країнах (включаючи Францію, Нідерланди, Італію, США).

Дослідження К. Салміваллі свідчать, що найвищої ефективності в профілактиці булінгу можна досягти тоді, коли шкільний психолог залучає до роботи всю спільноту освітнього середовища: не лише постраждалих чи агресорів, а й глядачів, які часто пасивно підтримують ситуацію. Ключову роль у профілактиці відіграє соціальне навчання, під час якого учні опановують моделі відповідальної поведінки, а також усвідомлюють групову відповідальність за емоційний клімат у класі.

Також важливий внесок у вивчення й запобігання булінгу зробив К. Рігбі (K. Rigby), який підкреслює, що наслідки булінгу не обмежуються жертвою, вони зачіпають усю шкільну спільноту, оскільки формують атмосферу страху, апатії та мовчазної згоди, а успішна профілактика залежить від рівня соціального залучення учнів, їхньої емпатії та готовності брати відповідальність. Він пропонує

вбудовувати психологічні інтервенції в шкільну культуру через групову роботу, фасилітацію конфліктів та активне залучення спостерігачів [10; 11].

Британський науковець П. Сміт (Peter K. Smith) у своїх дослідженнях (Understanding School Bullying) виділяє типологію булінгу (фізичний, вербальний, соціальний), особливої уваги він надає кібербулінгу як новітній формі насильства, що потребує окремих механізмів втручання [13].

Роль шкільного психолога у профілактиці булінгу за П. Смітом:

1. Фахівець з моніторингу й діагностики – психолог – має проводити анонімні опитування, інтерв'ю та спостереження, щоб вчасно виявляти прихований булінг.

2. Медіатор у конфліктних ситуаціях – виступає як нейтральний посередник між учасниками булінгу: жертвою, агресором, батьками та педагогами; психолог не повинен «карати», а має створювати умови для конструктивного вирішення конфлікту.

3. Координатор профілактичних програм – має бути ключовою фігурою в реалізації антибулінгових ініціатив: від тренінгів для учнів до супервізій для педагогів.

4. Формувач безпечного мікроклімату – впливає на соціальний клімат у школі через постійну підтримку учнів, активне реагування на порушення та розвиток емпатійного ставлення в учнівському середовищі.

5. Аналітик цифрових ризиків – з метою профілактики кібербулінгу психолог має розуміти природу онлайн-агресії та розробляти сучасні цифрові інструменти профілактики (анкетування, просвітницькі кампанії тощо) [13].

У контексті стрімкого розвитку цифрових технологій активізувалися дослідження С. Хіндуджі (Sameer Hinduja) та Дж. Патчіна (Justin Patchin) [3]. Вони є засновниками Cyberbullying Research Center і розробили практичні рекомендації для психологів щодо виявлення та подолання кібербулінгу, зокрема:

1. Систематичний моніторинг і анкетування. Психологи повинні регулярно проводити анонімні опитування серед учнів, щоб виявляти випадки кіберзнущань (як жертв, так і кривдників); платформи, на яких це трапляється (Instagram, TikTok, Discord тощо); рівень безпеки та підтримки, який учні відчувають у школі.

2. Освітня робота з учнями щодо «цифрової етики». Психолог має бути активним учасником інформаційної кампанії щодо: відповідального онлайн-спілкування, поваги до приватності інших, наслідків публікацій у мережі.

3. Робота з жертвами кібербулінгу. Забезпечити емоційну підтримку та приватну консультацію; допомогти учневі зберегти докази (скріншоти, листування); координувати дії з батьками, адміністрацією, у разі потреби – з поліцією.

4. Робота з агресорами. Виявити причини агресивної поведінки (часто це низька самооцінка, проблеми в родині, імпульсивність). Проводити індивідуальні бесіди, вчити відповідальності за цифрову поведінку. Спонукаати до відновлення стосунків (якщо жертва не проти) через «відновлювальні практики».

5. Внутрішньошкільна політика щодо кібербулінгу. Адміністрація школи за участю психолога має створити офіційний протокол реагування на кібербулінг; впровадити цифровий кодекс поведінки учня; проводити щорічні інформаційні тренінги для вчителів, учнів і батьків.

6. Ведення статистики та аналіз кейсів. Фіксувати випадки, аналізувати типові ситуації, щоби адаптувати профілактичні заходи до потреб конкретної школи [3].

Автори акцентують увагу на потребі цифрової грамотності серед педагогічного персоналу.

Узагальнення зарубіжних підходів до профілактики булінгу в закладах освіти та шляхів його подолання дає змогу систематизувати теоретичні напрацювання і запропонувати практичне бачення ролі психолога у профілактиці булінгу в українському освітньому середовищі у формі моделі, яка відображає функції, ролі практичного психолога, а також інструменти його діяльності. Мета моделі: забезпечити структуровану, ефективну та адаптивну участь практичного психолога у всіх етапах профілактики булінгу – від раннього виявлення до впровадження та оцінки превентивних стратегій (табл. 1). Ключовими принципами є: вся шкільна спільнота – в полі уваги психолога; профілактика булінгу ефективна лише тоді, коли охоплює жертв, агресорів, спостерігачів, педагогів та батьків.

Серед основних чинників успішної адаптації запропонованої моделі до українських реалій можна виділити:

- врахування психосоціального навантаження через війну, внутрішнє переміщення дітей, втрату соціальної опори;
- культурна чутливість та повага до національної ідентичності учнів;
- використання державних і міжнародних програм, зокрема підтримки від ЮНІСЕФ, «Безпечна школа» тощо.

Запропонована модель – це не лише відповідь на виклики сучасної школи, а й інструмент соціальної трансформації, що формує безпечне, чуйне та розвивальне середовище для всіх учасників освітнього процесу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз зарубіжного досвіду та сучасних міждисциплінарних підходів до профілактики булінгу засвідчив, що успішна протидія шкільному насильству неможлива без активної, цілісної та стратегічно скоординованої участі шкільного психолога. Профілактика булінгу – це не одноразова акція, а постійна стратегія, в якій психолог має бути не лише консультантом у кризовій ситуації, а й стратегічним координатором політики безпеки на всіх рівнях шкільного життя.

Інтеграція зарубіжних моделей профілактики булінгу в закладах освіти може суттєво підвищити ефективність протидії шкільному насильству та зміцнити психологічне благополуччя учнівського колективу

Запропонована багатовекторна модель участі психолога у профілактиці булінгу, побудована на основі праць провідних дослідників (Д. Ольвеус, Д. Еспелаж,

Таблиця 1

Модель багатовекторної участі психолога у профілактиці булінгу

№	Функція	Роль психолога	Ключові форми та інструменти
1	Діагностично-аналітична	Виявлення рівня булінгу, «гарячих точок», аналіз групової динаміки	Опитування, інтерв'ю, спостереження, соціометрія; виявлення груп ризику (потенційні агресори, жертви, спостерігачі); аналіз соціальних зв'язків і виявлення шкільної ізоляції чи мікрогруп конфлікту.
2	Освітньо-профілактична	Навчання учнів, вчителів і батьків основам ненасильницької комунікації	Тренінги, рольові ігри, інтерактивні заняття з розвитку емпатії, саморегуляції, навичок конструктивного вирішення конфліктів, бесіди, презентації.
3	Консультативна (індивідуальна та групова робота)	Допомога жертвам, агресорам, робота з причинами агресії	Психологічне консультування; психокорекційні програми для агресорів та жертв; формування підтримувальних груп, «peer-to-peer mentoring»; медіація, «без звинувачень», відновлювальні практики.
4	Координаційно-організаційна	Створення шкільної системи запобігання булінгу	Антибулінгова команда – створення внутрішньої політики закладу освіти з протидії булінгу (на основі наказу МОН № 1646 від 28.12.2019); протоколи реагування – розробка алгоритмів дій у разі виявлення булінгу; робота з адміністрацією; залучення соціального педагога, класного керівника до мультидисциплінарної підтримки учня.
5	Психосоціальна підтримка онлайн	Профілактика та втручання в кібербулінг	Інструктажі, анонімні форми звернень, онлайн-освіта, цифровий етикет, підтримка в месенджерах
6.	Моніторинг	Оцінка ефективності програм та змін у соціальному кліматі школи	Анонімні опитування учнів, спостереження в класі, вимірювання змін у психологічному кліматі, зменшення інцидентів булінгу, аналіз звернень до психолога; співпраця з громадськими організаціями, дослідницькими мережами (наприклад, BRN, KiVa) для впровадження сучасних практик.

С. Свірер, К. Салміваллі, П. Сміт, К. Рігбі, С. Хіндуджі та ін.), охоплює ключові функціональні напрями діяльності фахівця: від діагностики до моніторингу, від консультування до координації шкільних політик. Вона забезпечує адаптацію ефективних міжнародних практик до українського контексту з урахуванням викликів воєнного часу, цифрової трансформації освіти та психологічної вразливості дітей.

Подальші наукові розвідки передбачають емпіричне тестування запропонованої моделі в українських школах різних типів (сільських, міських, гімназіях, ліцеях) з метою вивчення її ефективності та адаптивності.

Модель виступає не лише як методичний інструмент для практичного використання в закладах освіти, а й як основа для формування системної політики безпечного шкільного простору.

Список використаних джерел і літератури

1. Espelage D.L., Swearer S.M. Bullying in North American Schools: A Social-Ecological Perspective on Prevention and Intervention. New York : Routledge. 2004. 320 p.
2. Espelage D. L., Swearer S. M. Updated Perspectives on Linking School Bullying and Related Youth Violence Research to Effective Prevention Strategies. In T. W. Miller (Ed.), *School Violence and Primary Prevention*. 2023. P. 199–216. https://doi.org/10.1007/978-3-031-13134-9_7200
3. Hinduja S., Patchin J.W. Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying. 2nd ed. Thousand Oaks: Corwin Press. 2015. 368 p.
4. Hymel S., Swearer S. Four decades of research on school bullying: An introduction. *American Psychologist*. 2015. Vol. 70(4). P. 293–299. <https://doi.org/10.1037/a0038928>
5. Olweus D. Aggression in the schools: Bullies and whipping boys. Oxford, England : Hemisphere, 1978. 218 p.
6. Olweus D. Bully/victim problems in school: Facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*. 1991. Vol. 12. P. 495–510. <https://doi.org/10.1007/BF03172807>
7. Olweus D. Bullying at School: What We Know and What We Can Do. Oxford : Blackwell Publishing, 1993. 140 p.
8. Olweus D., Limber S., Mihalic S. Bullying Prevention Program: Teacher Guide. Center City, MN : Hazelden Publishing, 2007. 170 p.
9. Pepler D.J., Craig W.M. Understanding and Addressing Bullying: An International Perspective. *Prevnet Series*. 2014. Vol. 1. P. 5–21.
10. Rigby K. Consequences of bullying in schools. *Canadian Journal of Psychiatry*. 2003. Vol. 48 (9). P. 583–590. <https://doi.org/10.1177/070674370304800905>
11. Rigby K. Bullying in childhood. In Smith P.K., Hart C.H. (Eds.), *Blackwell Handbook of Childhood Social Development*. Blackwell Publishing, 2004. P. 349–568.
12. Salmivalli C., Kärnä A., Poskiparta E. Development, evaluation, and diffusion of the KiVa antibullying program: A Finnish national effort. *International Journal of Behavioral Development*. 2011. Vol. 35(5). P. 405–411. <https://doi.org/10.1177/0165025411407457>
13. Smith P.K. Understanding School Bullying: Its Nature and Prevention Strategies. London : SAGE Publications Ltd, 2014. 304 p.
14. Swearer S.M., Espelage D. L., Napolitano S. Bullying Prevention and Intervention: Realistic Strategies for Schools. N.Y : Guilford Press, 2009. 170 p.
15. Swearer S., Espelage D. L., Vaillancourt T., Hymel S. What can be done about school bullying? Linking research to educational practice. *Educational Researcher*. 2010. Vol. 39 (1). P. 38–47. <https://doi.org/10.3102/0013189X09357622>

References

1. Espelage, D.L., & Swearer, S.M. (2004). Bullying in North American Schools: A Social-Ecological Perspective on Prevention and Intervention. New York: Routledge. 320 p. [in English].
2. Espelage, D. L., & Swearer, S. M. (2023). Updated Perspectives on Linking School Bullying and Related Youth Violence Research to Effective Prevention Strategies. In T. W. Miller (Ed.), *School Violence and Primary Prevention* P. 199–216. https://doi.org/10.1007/978-3-031-13134-9_7200 [in English].
3. Hinduja, S., & Patchin, J.W. (2015). Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying. 2nd ed. Thousand Oaks: Corwin Press. 368 p. [in English].
4. Hymel, S., & Swearer, S. (2015). Four decades of research on school bullying: An introduction. *American Psychologist*. Vol. 70 (4). P. 293–299. <https://doi.org/10.1037/a0038928> [in English].
5. Olweus, D. (1978). Aggression in the schools: Bullies and whipping boys. Oxford, England : Hemisphere. 218 p. [in English].
6. Olweus, D. (1991). Bully/victim problems in school: Facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*. V. 12. P. 495–510. <https://doi.org/10.1007/BF03172807> [in English].

7. Olweus, D. (1993). *Bullying at School: What We Know and What We Can Do*. Oxford: Blackwell Publishing, 140 p. [in English].
8. Olweus, D., Limber, S., & Mihalic, S. (2007). *Bullying Prevention Program: Teacher Guide*. Center City, MN: Hazelden Publishing. 170 p. [in English].
9. Pepler, D.J., & Craig, W.M. (2014). Understanding and Addressing Bullying: An International Perspective. *Pprevnet Series*. Vol. 1. P. 5–21 [in English].
10. Rigby, K. (2003). Consequences of bullying in schools. *Canadian Journal of Psychiatry*. 48 (9). P. 583–590. <https://doi.org/10.1177/070674370304800905> [in English].
11. Rigby, K. (2004). Bullying in childhood. In Smith P.K., Hart C.H. (Eds.), *Blackwell Handbook of Childhood Social Development* Blackwell Publishing. P. 349–568 [in English].
12. Salmivalli, C., Kärnä, A., & Poskiparta, E. (2011). Development, evaluation, and diffusion of the KiVa antibullying program: A Finnish national effort. *International Journal of Behavioral Development*. Vol. 35 (5). P. 405–411. <https://doi.org/10.1177/0165025411407457> [in English].
13. Smith, P.K. (2014). *Understanding School Bullying: Its Nature and Prevention Strategies*. London: SAGE Publications Ltd. 304 p. [in English].
14. Swearer, S.M., Espelage, D. L., & Napolitano, S. (2009). *Bullying Prevention and Intervention: Realistic Strategies for Schools*. N.Y: Guilford Press, 170 p. [in English].
15. Swearer, S., Espelage, D. L., Vaillancourt, T., & Hymel, S. (2010). What can be done about school bullying? Linking research to educational practice. *Educational Researcher*. Vol. 39 (1). P. 38–47. <https://doi.org/10.3102/0013189X09357622> [in English].

Dudnyk O. A.

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Psychology
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

THE ROLE OF THE EDUCATIONAL INSTITUTION PSYCHOLOGIST IN PREVENTION OF BULLYING: FOREIGN EXPERIENCE

The article explores the crucial role of school psychologists in the prevention of bullying, drawing on international experience and evidence-based practices. In the context of rising aggression, social stress, and digitalization – exacerbated by the ongoing war in Ukraine – the issue of bullying has become increasingly urgent. The study emphasizes that bullying is not only a social but also a deeply psychological problem that affects the emotional well-being, academic motivation, and long-term development of children. The analysis highlights key international programs such as the OBPP (Norway), KiVa (Finland), and the work of scholars like Dorothy Espelage, Susan Swearer, Peter Smith, and Sameer Hinduja.

Based on the synthesis of these approaches, a multidimensional model of psychologist involvement in bullying prevention is proposed. This model includes diagnostic-analytical, consultative, educational-preventive, coordination-organizational functions, as well as digital support and monitoring.

The model defines the role of a psychologist, the main methods and tools of work that are relevant to the Ukrainian educational context. The emphasis is placed on a systematic approach to preventing bullying at the community level, the importance of working with all participants in bullying (victims, aggressors, witnesses) and creating a psychologically safe school climate. The article outlines the prospects for further research, including empirical testing of the model in the real conditions of a Ukrainian school.

Key words: bullying, school psychologist, prevention, educational environment, psychological service, school safety policy.